

KGORO YA THUTO YA GAUTENG
DITLHAHLOBO TŠA MAREMATLOU

SEPEDI LELEME LA GAE
MAEMO A A PHAGAMEGO
(Lephephe la Pele)

NAKO: diiri tše 2½

MEPUTSO: 100

DITAELO:

- Lephephe le le na le dikarolo tše THARO e lego A, B le C
- Hlokomela seo o swanetšego go se dira karolong ye nngwe le ye nngwe
- Itswalanye le diteng tša potšišo pele o ka araba
- Araba dipotšišo ka moka
- Šomiša polelo ya maleba ye e hlwekilego
- Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo

KAROLO YA A

TEKATLHAOLOGANYO

POTŠIŠO 1

Bala ditemana tše di latelago ka šedi gore o tle o tsebe go araba dipotšišo:

Pharagahla, morekiši wa dinku

Pharagahla e be e le kokoto, ke re tšitširipa ya monna wa go ema ka maotb. Yena e be e le tšhikanoši ge a be a le go yo rekiša dinku. O be a otlela lori, a fološetša moreki nku yeo a e kgethilego ebile a amogela tšehelete. Tšehelete ya gagwe o be a e lokela ka mokotlaneng wo e bego e le panka, a e tlemelele mo lethekeng gomme a khupetše ka jeresi. O be o tla fela o mmona a phaya jeresi a tsentšha seo a se amogetšego go moreki goba a ntšhatšhentšhi.

Mokibelong wo mongwe, ye kgolo e ile ya oketša tšehelete, le gore ya rotoša theko gannyane e re ke leka mahlatse gomme ya ba mo nkego o bitša bareki. Ge letšatši le fetela ka thoko ya bodikela ke ge Pharagahla a e šubile tšehelete ebile pelo ya gagwe e re šweuu, a bona tšwelopele.

Nako e be e sepelela go tšwa go ii ya boraro ge go fihla lesogana le lengwe le etla go reka. Le hweditše nku go šetše ya mafelelo, la e reka la e rwala magetleng la subelela motseng. Ge le seno tloga, gwa tla masogana a mangwe a mararo a fihla a re a nyaka nku. A hweditše Pharagahla a sa swere mašaša a itokišetša go swielela dithokolo tša dinku mo fase gore a kgone go wela tsela a boele gae Lebaleng go sa bona. Pharagahla o rile a bolela le bona a re: "Di fedile, banna ba gešo". A kwa ba babedi ba mo tabogela ba mo thunkanya. Monna! kganthe ge e le ka thokong ya ntwaga gona go Pharagahla ba be ba sepetše gabotse. A ba ubula a topa o tee a lahlela kua. Ya re yo mongwe yola a sa katana le go tsoga a tlamara se sengwe sela ka megolo.

Kganthe yola wa borap o šetše a bone lenti le le tlemilego mokotlana wa tšhelete, a le hlothola la theoga, a ubula mokotlana a hlanola direthe. Ge Pharagahla a retologa a re: "E! Tšhelete ya ka! A hwetša motho a šetše a etla mola. Kganthe le gona ba babedi bale bona ba hwetša sebaka sa go ipha naga, ba napa ba latela mogwera wa bonaka lebelo ba sobelela motseng. Pharagahla o ile a leka go ba rakediša fela ka lebelong gona ba se ke ba mo laetša selo, ba mo šia o ka re o eme. Motho wa batho a boa loring ka makopo. O ile a kgotla lori a wela tsela a tšame a balabala ka pelo. O swanetše. Wena o re go lba tšhelete ye kaa ke papadišane? A gopola sethunya sa gagwe se a se utilego kua gae. O be a se utile ka gobane se se molaong. Sona se gona. Se šoma gabotse. Dikolo se natšo.

Ka le le latelago a tsoga a ya a gonyolla sethunya mo se lego a ya a lata monnayo mongwe ba re ke Mahlareng, ba sobelela dithokgweng tša kgole ba ya ba tsošološa tsebo ya bona ya go thunya le go lebanya. Mo go Mahlareng gona Pharagahla o be a tloga a hweditše motho yo a swanetšego yo a ka sepelago le yena ge a eya go rekiša dinku Soweto ka Mokibelo wo o tlogo. A ke re gomme Mahlareng e be e le motho yo a šomilego Johannesburg lebaka le letelele a dula Soweto? Soweto o be a e tseba ka bophara lebopepetla bja yona. Gona fao ba ile ba napa ba beakanya leano la bona. Ba kwane gore Pharagahla yena o tla swara molamo wa tshipi le tšhelete gomme Mahlareng a sware sethunya.

La Mokibelo woo o tlogo la fihla. Pharagahla le Mahlareng ba šetše ba le Soweto. Ba be ba eme gona mola lebalaneng lela Pharagahla a bego a eme go lona ka Mokibelo wa go feta ge a tla be a welwa ke bahlakodi godimo. Pharagahla o be a swere tšhelete le molamo wa tshipi a o fihlile ditlhakwaneng tša dinku, di o gataka, di hlakahlakane le dithokolo. Mahlareng yera o be a swere sethunya sa 9mm a se šunyeditše leparteng a se khupeditše ka paki gore se se ke sa bonala.

Mašilo a ba rego ke ditsotsi! A hlasela motho yo a ba faletšego. Go be go šetše dinkutše pedi ge ba fihla bomphetakapejana. E be e sa le ba bararo fela, go bonala o ka re e sa le bale ba maloba. Ba fo re tšweledi! boPharagahla ba se tsebe gore ba tšweletše kae ka pela. Ka nako yeo Mahlareng o be a šetše a flogile lori a eme mo fase. Pharagahla a ba bona ka pela a kgwatha Mahlareng a re: "Mogešo, ema gabotse! Taba tšela di tsogile."

Pharagahla a ba tlogela ba batamela. Ba babedi ba mo lebanya thwii, wa boraro a hlehlela kua thoko gore a tle a kgone go boa ka lela a tle a rakelele Mahlareng a mo patagantšhe le lori. E rile ba babedi bale ge ba fihla go Pharagahla ba gwamolla dithipa tša maleme ago phadima ba bolela fase ba re: "Mali Baba!" Gona fao a gwamolla molamo wola wa tshipi a se ke a hlwe a re maabane.

Yo a bego a etetše pele a emiša thipa sonasona setsotsi a phurulla letsogo la ntšogošo a thiba ka lona kganthe motho wa batho o romela letsogo la gagwe bookelong. Pharagahla o mo iteile letsogo lela gatee fela ka molamo wa tshipi gwa re pho!, tsotsi ya lahla mphaka ya inama e itshwere letsogo e tlentše e re: "Maye! Maye mina!" Yela ye nngwe ya re go bona tše ya re nna ga ke sa ya fao. Ya retologa gona fao ya hlanola direthe ya leba motseng. Mogagaboyona a šala kganthe o šalela go ba namana ya Pharagahla. Motho a tla a mo rothotha ka molamo magetlaa be a bona gore go šala ke go šalela lehu, a retologa a tšhaba a latela mogagabo.

Pharagahla a thoma go goeletša, a mmitša a re: "Hei! Hei! Tlaa! Tla re sepele, monna!" Lefšega le ba rego ke Mahlareng! O rile go bona tsotsi e mo lebantšha e swere mphaka wa go phadima a tšhoga gore a be a le bale gore o swere serotswana sa kgogp. O a mmona ge a retologa a tšhaba a lebile kua nokeng! Tsotsi ya bona gore o a tšhaba ya tšeatšeanane le yena. O thušitšwe ke gore tsotsi e rile ge e gadima ya bona ba gaboyona ba tšhaba le yona ya goma ya tšhaba. Mola e fele e mo rakediša, nkabe e ile ya mo swara ge ba fihla kua tlase mohlakeng, gomme e mo amoge sethunya.

- 1.1 Naa Pharagahla o be a dula kae? (1)
- 1.2 Naa mogwera wa Pharagahla ke mang? (1)
- 1.3 Naa kgoeletšo ya mmušo ya gore setšhaba se ithaope go tliša dithunya tšeo di sego ka molaong e ka thuša go efoga dikotsi dife lapeng la Pharagahla. Efa dintlha tše THARO. (3)
- 1.4 Baanegwa mo ditemaneng tšeo o sa tšwago go di bala, ba tloga ba kgona go fihla e le ruri. Hlaloša ka moo ...
- 1.4.1 Pharagahla a fihlilego mokotlana wa tšhelete ka gona. (3)
- 1.4.2 Pharagahla a fihlilego molamo wa tshipi ka gona. (3)
- 1.4.3 Mahlareng a fihlilego serope sa kgogo. (2)
- 1.5 Ge nkare Mahlareng o hlalošwa e le monnanna o ka dumelelana goba wa ganana le polelo ye? Efa mabaka a MABEDI a karabo ya gago. (2)
- 1.6 Segagešo se re: **boradia bo ye bo radie mong wa bjona.** Re nyetlele gore go diregile eng ka ditsotsi mohlang woo ba hlasetšego boPharagahla. (3)
- 1.7 Ge nkabe o le mokhanselara wa tikologo ye e hlalošwago, o be o tla dira eng ka botsotsi/bokebekwa bjo bo renago mo? Efa dilo tše THARO tše o bego o ka di dira (3)
- 1.8 Ge nkabe o be o le gona ntweng ya Pharagahla le ditsotsi o be o tla dira eng go thuša? Efa dikarabo tše THARO. (3)
- 1.9 Seboledi se re: **Gona moo ba ile ba beakanya leano la bona.** Re hlalošetše ka ga leano leo. (2)
- 1.10 Diteng tša ditemana tše di na le kgonthe ya diema tše di latelago. Tsopola tiragalo mme o e lebantšhe le seema o be o hlaloše gore di amana bjang.
- 1.10.1 Gabo lefšega ga go lliwe go lliwa gabomogale. (2)
- 1.10.2 Pitša ya maano ga e apewe gabedi. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: [30]

KAROLO YA B

KAKARETŠO

POTŠIŠO 2

Bala temana ye e latelago gomme o re laodišetše tša Mlahlekisi le botagwa bja gagwe ka temana ya methaladi ye ŠUPA fela.

Molato ke wa mang?

Mola motseng wa Thembisa ka ngwaga wo mongwebatho ba ile ba lwala kudu, bangwe ba be ba ikela badimong. Seo se ilego sa hloa bothata bjo go thwe ke monna tsoko yo mongwe yo le leina la gagwe le itlhalošago go thwe ke Mlahlekisi. Moisa yo go thwe o be a phela a ikhoretše le ge a eya mošomong go la *Johannesburg International Airport*. Mang le mang yo a hupago o a tseba gore bjalo bo tlišetša motho papalase ka lešatši le le latelago, gomme sehlare sa yona ke go nwa gape.

Le go Mlahlekisi go bile bjalo, efela ka bomadimabe a ikhwetša a re too!! Mošupologo woo mokotla wa gagwe o be o se na leye ntsho ka gore mošomo wa gagwe e be e le go lokiša difofane, o be a šoma ka dioli tše di fapanego. Gona fao go thwe go be go na le sepirti seo le sona se bego se šomišwa kudu go thuša go fofiša difofane. Mlahlekisi a tšea lebotlelwana lela la sepirti a re ka ganong katšaa! A be a se kwa se sepela le madi ebile le hlogo yela e bego e mo opa ya re tseni ka monga wa seloko.

Monna a napa a phetha lela la mogologob la gore monna ga a hlabje ka lerumo le tee. A batamela lebotlelwana lela gape, a re kgathia gabedi gararo sepirti sela. Ya ba e le gona ge a bone maano a go ipatolla. O ile a anegela bakgotse ba gagwe kua lokheišeneng ka fao a ikhweleditšego seno se bogale sa mphiwafela, nnete le bona ba thoma go mo duma. Mokgotse ke mokgotse. Mlahlekisi a thoma go utswa sepirti sela a se rekišetša batho lokheišeneng la Thembisa. Kgwebo ya gagwe e ile ya gola mo nkego o swere mmitša. Batho ba ile ba mo kgeregela, ka ge go thwe lerothi la sona le be le feta le thothotho ka bogale. Go ile gwa ba bjang mafelelong?

Gape batho ba ile ba lwala o šoro, ba kitimišetšwa dipetlele fao dingaka di hweditšego gore ba bangwe mateng a be a šetše a budule.

Dingaka tša nganga ditsebe ge ba ekwa gore batho ba ba nwa sepirti sa go fofiša difofane. O ra gore ge selo se kgona go fofiša sefofane se le kaaka, motho yena se ka mo dira eng ka teng?

Ešitago le ge o ka ja morogo wa go robatšwa ka ntle ga setšidifatši, o le ka moraleng wo o fišago tšhiritšhiri, o tla go kitimiša lebelo la mmutla letšatši ka moka, o felele batho pelo ge ba le ka ntlwaneng ya boithomelo.

E nolofadišwe go tšwa Puladifero – Malebana L, et al. 2000

PALOMOKA YA KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C

THUTAPOLELO

POTŠIŠO 3

Bala temana ye e latelago ka šedi o tsebe go fetola dipotšišo:

Matšeatšea o rile go fologa koloji a **tsenela** ka kopanong. O tšhaba go dumediša batho ka matsogo ka ge a belaela gore ba a **seleka**. Gape moisa yo o kgethilwe go **tsenela** mosadi wa morwarragwe yola a sa tšwago go hlokošana. Matšeatšea o ile a ganetšwa go ya ka phapošing ya gagwe ya borobalelo ka ge ba tšhaba gore a ka **tsenela** leseana la gagwe la matšatši a mararo.

Banna ba, le bao ba tšilego kopanong ba be ba sebelana, ka ge ba tšhaba go dira lešata go **seleka** magagabobona. Baeng ba ile ba lemoga gore bana ba Matšeatšea ga se bao o ka etago le bona ka gore ba tloga ba **seleka**.

- 3.1 Tlhalošo ya mantšu a **seleka** le **tsenela** e šutišitwe gararo mo temaneng ya ka godimo. Efa tlhalošo go ya ka moo a šomišišwego ka gona. 6x1=(6)
- 3.2 Hlaola mašalašupi ao a tšwelelago ka mo temaneng ya ka godimo, o be o laetše dikgato tša ona. 3x1=(3)
- 3.3 Ngwalolla go tšwa mo temaneng ya ka godimo lentšu leo e lego lešalarui. (1)
[10]

POTŠIŠO 4

Bala temana ye e latelago ka šedi o tsebe go fetola dipotšišo:

Ngwetši ya gaNchabeleng e itšibutše ka mošemanyana wa sephothongko **ngwaga** wo. **Ngaka** ya lapa e rile go mo hlahloba, a hwetša a se na molato. **Ngwato** yena, bjašo ka makgolo wa ngwana, o be a holofetše go hlagola **ngwang** mašemong gore a kgone go buna mabele a go fepa motswetši.

- 4.1 Mantšu ao a ntshofaditšwego ke maarogi ka ge a sa latele melao ye mengwe ya maina mabapi le go bopa maina a ka bontšing. Efa bontši bja maarogi a. 5x1=(5)
- 4.2 Šomiša mantšu a mafokong a gago a go kwagala go laetša ge o kwešiša tlhalošo ya ona. 5x1=(5)
[10]

POTŠIŠO 5

Bala temana ye e latelago ka šedi o tsebe go fetola dipotšišo:

Bašomi ba hlwa ba šoma letšatšing. Bona ba ile ba nwa meetse a go tonya kudu. Ba tlogile ka pela lehono. Ba bolela gore ba šetše ba feditše mošomo wa bona.

- 5.1 Hlaola dikafoko tšeo di laetšago madiri bjalo ka mathuši. 3x1=(3)
- 5.2 Šomiša mathuši a ka godimo bjalo ka madiri mafokong a go kwagala. 3x1=(3)
- 5.3 Šomiša madiri a ka go 5.1 bjalo ka mafetedi. 3x1=(3)
- 5.4 Hlaola sekafoko seo se šomišitšwego bjalo ka lefeledi. (1)
- [10]**

POTŠIŠO 6

Bala temana ye e latelago ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tše di tlogo latela:

Mošemanyana wa gaLepelle ga a tšhabe dilo. O feafea ka mošate a re yena o ratana le mosetsana yo monnyane wa kabogošing. O rile go lemogwa a **kwešwa bohloko kudu ka go kobja motseng**. Yena o be a **nyaditše dikeletšo tša batho ba bagolo** ge ba be ba mo lemoša ka ditiro tšeo tša gagwe. Yena o ile a tšwela pele ka manganga a gagwe, a lebala gore **motho wa manganga a kawela kotsing**. O rile go lemoga bothata bja gagwe, a **kgopela tshwarelo go batswadi ba gagwe**. Batswadi bona ba fetišetša maitshwarelo ale mošate **ka go romela motseta a gapa dikgomo tše tlhano**.

- 6.1 Lebantšha diema tše tlhano go tšwa go tšeo o di filwego ka fa fase le mafoko ao a tšhofaditšwego go tšwa temaneng ya ka godimo.
- 6.1.1 Ngwanamagana go botšwa o wetše dikomeng a re dikoma ke tšešo.
- 6.1.2 Mogolo o pelopedi.
- 6.1.3 Moya mahlong a tau o ya a swere serumula.
- 6.1.4 Ngwana yo a sa llogo o hwela tharing.
- 6.1.5 Nyatša molala e hwetše molaleng.
- 6.1.6 Lapa la mošate ke mathedithedi, a sepelago gona, a itshesefe.
- 6.1.7 Tšhipu e rile ke lebelo mohlaba wa re ke nabile. 5x1=(5)

- 6.2 Kgetha diema tše tlhano fela, tše filwego ka go 6.1 gomme o ngwale mafoko ka tšona ao a tla tšweletšago tlhalošo ya tšona.

5x1=(5)
[10]

POTŠIŠO 7

- 7.1 Ngwalolla temana ye e latelago gomme o kgethe lentšu la maleba ka mašakaneng leo le tlogo dira gore temana ye e kwešišege.

Baithuti ba motse wa **Ga Moloto / GaMoloto** ba sepela leeto le le telele ge ba eya sekolong. (**Ke a / Kea**) holofela gore barutiši ba tla ba hlohloletša go ithuta (**ka mehla / Kamehla**) le mehla. Ke morutiši (**ofe / o fe**) yo a sa ratego baithuti ba tšwelela dithutong? (**Ba boMankone / Babo Mankone**) ba be ba thabile ge a tšweletše ka dinaletšana tše nne ngwagola.

(5)

- 7.2 Ngwalolla temana ye e latelago gomme ngwale phetogomodumo ya maleba ya mantšu ao a ntshofaditšwego go dira gore temana ye e kwešišege.

Mogwera, ankeo **fahlolole nna** ke **fahlile** ke lerole. Ke rata go ema pele ga seipone ke **bone nna** e sego motho yo mongwe. Lehono kgweleng ya dinao ba **gatile nna**. Ntlo ye ke e **agile** ke tate.

(5)

- 7.3 Ngwala lentšu le le nepagetšego la Sepedi go maadingwa ao a thaletšwego, go tšweletša molaetša wa maleba wa polelo ye e hlwekilego.

Lesogana le o ka re le tla re foronyaka. Gape ka nako ya four ke be ke šetše ke eme terese. Semaka ke gore o tla gonabjale, efela o šetše a le ka pele gaka. Mogwera se tshwenyege ke tla go visita gosasa vroeg.

(5)

- 7.4 Ngwalolla lefoko le le latelago gomme o šomiše maswaodikga a maleba mo go swanetšego.

matsobane lešaetšana le o rego ke mosadi wa gago le kae lona

(5)
[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: [60]

PALOMOKA YA LEPHEPHE: [100]